A motívumhálózat igen egységes atmoszferikus hatást kelt. A regény komoly érdeme ez a fajta megmunkáltság, amelyből végül is emberi portrék emelkednek ki, e portrék sorából pedig a mellékszerep-gondolat. A regény hangulatilag is a címet értelmezi, alapszíne a meghatározhatatlan, sokféle árnyalatú szürke. Szürkét fest szürkére, a kompozíció egységességére ügyelve. Ezért igen kiváló a kötet borítólapja Nádas Péter felvételével, amely nemcsak ezt a hangoltságot, de ennek tartalmi elemeit is előlegezni tudja. *(Szépirodalmi.)*

VASY GÉZA

Rajzok a levegőre

BIHARI SÁNDOR ÚJ VERSEI

A vékony verskötet címe igen találó, idegesítően találó, ha akarom, meghökkentően és gúnyosan leleplező, hiszen mi más a versírás, mint fura handabandázás — mutogatás, hangosan motyogás, nyitott szemmel álmodás — rajzok a levegőre! Nem ismeretlen ez a gunyoros-érzelmes hang a magyar költészetben, de mostanában mintha felerősödött volna; mintha kérdésessé válna a költészet léte-célja maga; mintha megrendült volna a költők hite saját mesterségükben, a versek anyagában, a szóban is. Óriási kérdőjelek rajzolódnak nemcsak a levegőre, hanem az elődök működésére, a nagy halottak arcára, az eddig bibliaként tisztelt verseskönyvekre, himnuszokra és hitvallásokra. A megszaporodott faggatások, szellemidézések, szövegmontírozások, ódon hangutánzások, költői levelek a múltba, sírban-koponyában kotorászások mind-mind e kételyre keresnek magyarázatot vagy igazolást. Soha ilyen divatja nem volt a múltidézésnek; és ez csak látszatra ellentmondás! A kétely fennáll, a kérdőjelek rajzolódnak — csak, szerencsére, a versírás nem szűnik meg, sőt épp ellenkezőleg: soha ennyi verset, soha ilyen áradó versírókedvet nem láttunk!

Én a kétkedést, a megrendült hitet egészségesnek, sőt a létezés feltételének tartom, a költői létezés feltételének, olyanformán, mint ahogy a gyerek elszakad a szülejétől, mint ahogy egy-egy új nemzedék a saját életét akarja élni-megmutatni. Ez idáig közhely is lehetne, mint ahogy meglehetősen nehéz összefoglalni és leírni a verset más szavakkal, belelátni a költők szívébe-műhelyébe! Az alkalmi kritikusnak kapóra jön Bihari Sándor új kötete, mivel mostanában nemigen olvastunk ilyen nyílt, gyötrelmesen, öngyötrően és makacsul őszinte vallomást arról, hogy hol helyezkedik el a költő?

Szinte topográfiai pontossággal írja le a helyszínt, térképen követhető és berajzolható az élmények forráshelye; dűlő-, falu-, városnevekkel szolgál és koordinátákkal; mikroadatokat is közöl, egy szoba, egy asztal, egy szék jelenik meg; egy erkély, egy ág, egy sírhalom. Már-már pánikba esve idézi őket, tapogatja a talpával: biztos földön áll-e?

„... A lócán
ez a papírlap: az a kézirat majd,
földre lépnek belőle a szavak."

Micsoda tenyeres-talpas program, sóhajthatnánk, ha nem gyanakodnánk rögtön a költő görcsös kapaszkodása láttán. Mert ugyanis ez a szinte már leltárszerű megidézés — óriási hiányt takar! Nem csak úgy, hogy már rég elvesztette őket, mint a gyerekkorát, s nem áll már *azon* a földön, hanem úgy is, hogy nem talaja, szülőföldje a gondolatoknak, a költői látomásoknak, nem felelnek a kérdésekre, elúsztak, kicsúsztak örökre a talpa alól! Mivel ez egy képtelen helyzet s mivel a költő hűsége,

szíve minden dobbanása azt súgja, hogy a választ mégis és csakis ezen a földön állva kell és lehet megadni — benne vagyunk egy megoldhatatlan tragédia közepében.

A kérdés természetesen csak az eszünkkel megoldhatatlan, mert egyébként ez aztán a költőnek való terep és feladat! A megcsúszott világban támadt résben — repülni? gyalogolni? képzelegni? szenvedni?

Mert ha a talpa alatt föld van, az ismerős föld; még ha csak képzeletben is létezik — a feje fölött ismeretlen ég süvít!

A kettő között a levegő, amely nemcsak kedvenc szava Biharinak, hanem anyaga, papírja, tartózkodási helye; metaforája és birodalma.

E köztes állapot szerencsés kézzel megtalált kifejezése; néha túlságosan is megörül neki, idefuttat e megfoghatatlanul tág és híg közegbe minden látomást és ötletet; kipróbál rajta-benne minden fogást és hasonlatot. E levegő „dátumos", „villanydrótokkal kötözött", „meztelen", „lélegzik", „kiürült", „üres könyv lapjai", „egy asszony, egy kisfiú félmúlt kövületét" hordozza, „elvásik", „idegrendszere" van, „izomláza van" és „törékeny".

De hát ez a szerencsés lelemények sorsa! E közegben könnyedén közlekedik a múlt felé is, Dobó Istvánt és a Döbrentei-kódex nyelvét idézi, bár nem ezek az igazán jó kiaknázásai e lehetőségnek.

Sokkal jobb, mikor a félig kortárs halottakat idézi, a félmúltat, Nagy Lászlót, Kormos Istvánt, Szabó Istvánt és a többit; fájdalmas nosztalgiával, mintegy bizonyítékként a megcsúszott időre!

„Minden délben az asztalunkhoz odajött Örkény István. A kórházszobát,
a Déry Tiborét hozta oda.

A két könyökével mintha az asztalt
egyensúlyozta volna Nagy László. Vagyis az asztal
segítségével a földet."

Mert a „levegő" mellett az „idő" süvít, kérdez, tűnik, szerepel a legtöbbet a versekben: a nagy idő, a történelmi idő, minden hömpölygő dagályosságával, túlméretezettségével; és a kis idő, az élhető, a felfogható, az egy emberre szabott.

És itt és ekkor, ez egy emberre szabott idő megfogásakor jó és jelentős igazán Bihari Sándor verse! Mikor ráérez az egyszerire; mikor nem az általánosból, nem a nagy szavakból, nagy távolságokból akarja megérteni-énekelni a világot, hanem felismerve e koordinátákat, de igazán csak a megélhetőben lélegezve, e furcsa és felemás „megcsúszottságban" mégis úgy-ahogy megkapaszkodva és az életre berendezkedve írja a verset!

„A fűnyírógép köhög, fuldoklik, elakad,
Esőtől súlyos a fű, a lombozat.

Lengenek, csöngenek a reggel fülönfüggői,
a madarak. Vízcsöpp kezd nőni, tűnődni.
.....
A bőrömre négyzetcentiméterenként a június tíz perce jut.
Ez az örökkkévalóság. Az idő ide fut."

(Szépirodalmi.)

CSUKÁS ISTVÁN